

ΠΛΑΤΩΝ

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

ПЛАТОН

ДІАЛОГИ

Переклад з давньогрецької

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2008

ББК 87.3
П37

Бібліотека світової літератури
заснована у 2001 році

Друкується за виданням:
Платон. Діалоги. — К.: Основи, 1995

Переклад з давньогрецької

Передмова В. В. Шкоди, Г. М. Куц

Примітки Й. Кобова

Редколегія серії:

Тамара Денисова, Ростислав Доценко, Іван Дзюба,
Микола Жулинський, Дмитро Затонський,
Дмитро Наливайко (голова), Галина Сиваченко,
Андрій Содомора, Віктор Шовкун

Художник-ілюстратор І. І. Яхін

Художник-оформлювач Б. П. Бублик

ISBN 978-966-03-4051-0

- © Й. Кобів (правонаступник), переклад українською, примітки, 2008
- © Ю. Мушак (правонаступник), переклад українською, 2008
- © В. В. Шкода, Г. М. Куц, передмова, 2008
- © І. І. Яхін, ілюстрації, 2008
- © Б. П. Бублик, художнє оформлення, 2008
- © Видавництво «Фоліо», марка серії, 2001

ІОН

Сократ, Іон

530 Сократ. Здоров, Іоне! Звідкіля ти приїхав до нас?
Чи не з батьківщини, з Ефеса?¹

Іон. Нічого подібного, Сократе, — з Епідавра, зі свята Асклепія².

Сократ. Що? Хіба епідаврійці влаштовують на честь цього бога також змагання рапсодів?

Іон. Аякже! Та й в інших видах музичного мистецтва там змагаються.

Сократ. І що ж? Чи й ми виступали на змаганнях? І з яким успіхом?

Іон. Ми дістали першу нагороду, Сократе.

В Сократ. Це прекрасно! Тепер гляди, щоб ми перемогли й на Панафінеях!¹³

Іон. Це й збудиться, якщо Бог зволить.

Сократ. Далебі, Іоне, часто я заздрив вам, рапсодам, заради вашого мистецтва. Бо ваше мистецтво вимагає, щоб ви завжди виступали ошатно вдягненими й виглядали якнайгарніше, причому вам треба постійно мати справу з багатьма чудовими поетами, особливо ж із Гомером, найкращим та найбожественнішим із поетів, і вникати в його мислення, а не тільки заучувати напам'ять його вірші. Як вам тут не заздрити?

Адже не може стати добрим рапсодом той, хто не розуміє слів поета, бо рапсод повинен бути для слухачів тлумачем поетових думок. А виконати добре це завдання, не розуміючи того, що говорить поет, — неможливо. Усе це не може не викликати заздрощів!

Іон. Твоя правда, Сократе. Для мене принаймні ця частина мистецтва становила найбільшу трудність; D все ж мені здається, що я тлумачу Гомера найкраще з усіх, так що ні Метродор Лампсакський, ні Стесімброт Фасоський⁴, ні Главкон, ні хто інший, що жив коли-небудь, не був спроможний висловити про Гомера стільки таких прекрасних думок, як я.

Сократ. Це похвально, Іоне; ти, певне, не відмовиш, поділишся ними зі мною.

Іон. Так, Сократе, справді варто послухати, як я прекрасно відтворюю Гомера; на мою думку, я заслуговую на те, щоб гомериди⁵ увінчали мене золотим вінком.

531 Сократ. Я неодмінно знайду вільний час, щоб послухати тебе. А зараз скажи мені ось що: чи тільки в Гомері ти такий сильний, чи також у Гесіоді й Архілосі?⁶

Іон. Ні, тільки в Гомері. Мені здається, що цього цілком достатньо.

Сократ. А чи є щось таке, про що й Гомер, і Гесіод говорять одне й те ж?

Іон. Гадаю, що є, і навіть багато.

Сократ. Із того ти краще пояснив би те, що говорить Гомер, ніж те, що говорить Гесіод?

Іон. Однаково добре пояснив би те, про що вони говорять одне і те саме.

B Сократ. А як із тим, про що вони говорять не те саме? Наприклад, про віщування чи говорять щось і Гомер, і Гесіод?

Іон. Звичайно.

Сократ. Так що ж? Хто пояснив би краще те, що однаково, і те, що по-різному говорять обидва поети

про мистецтво віщування — ти чи хтось із досвідчених віщунів?

Іон. Хтось із віщунів.

Сократ. А якби ти був віщуном, то, вміючи пояснити те, що сказано однаково, міг би пояснити і те, що сказано по-різному?

Іон. Звичайно, що міг би.

C Сократ. То чому ж ти сильний тільки в тому, що стосується Гомера, а в тому, що стосується Гесіода та інших поетів, не сильний? Хіба Гомер говорить про щось інше, ніж усі інші поети? Хіба він не розповідає багато про війну та взаємини між людьми, добрими й поганими, такими, що нічого не вміють, і такими, що щось уміють, про богів, як ті спілкуються між собою і з людьми, про те, що діється на небі та в Аїді, про походження богів і героїв? Чи не це становить предмет D поезії Гомера?

Іон. Твоя правда, Сократе.

Сократ. А як інші поети? Хіба вони не говорять про те саме?

Іон. Так, Сократе, але їхні твори не такі, як Гомера.

Сократ. Що ж? Гірші?

Іон. Так, значно гірші.

Сократ. А Гомерові краші?

Іон. Звичайно, краші, клянусь Зевсом.

Сократ. Чи не правда, милий Іоне, коли, при-
міром, про число говорить багато людей, а один з них говоритиме найкраще, то, певне, хтось відрізнистить того, що найкраще говорить?

Іон. Думаю, що так.

E Сократ. Чи не буде це той самий, що відрізнистить і тих, що говорять погано, чи хтось інший?

Іон. Той самий, звичайно.

Сократ. Чи не той, хто обізнаний з арифме-
тикою?

Іон. Так.

Сократ. Гаразд. А коли багато розмірковують, яка їжа корисна, і хтось із них буде говорити найкраще, чи тоді розпізнати того, хто говорить найкраще з усіх, може один чоловік, а того, хто говорить найгірше — хтось інший, чи зробить це той самий чоловік?

Іон. Ясна річ, що той самий.

Сократ. Хто ж це такий? Як він називається?

Іон. Це лікар.

Сократ. Отже, зробимо такий висновок: якщо багато людей говорять про одне й те саме, то завжди той 532 самий чоловік розпізнає, хто говорить добре, а хто погано; а хто не відрізнистів того, що говорить погано, той, ясна річ, і не розпізнає того, хто говорить добре, коли вони говорять про одне і те саме.

Іон. Так воно і є.

Сократ. Виходить, той самий чоловік здатний оцінювати їх обох.

Іон. Так.

Сократ. Ти твердиш, що Гомер та інші поети, серед них Гесіод і Архілох, говорять про одне й те саме, тільки не однаково: Гомер добре, а ті гірше.

Іон. І правду кажу.

Сократ. Але якщо ти розпізнаєш тих, що говорять добре, то ти повинен би розпізнавати і тих, що говорять гірше, тобто міг би відрізнисти, що вони говорять гірше.

Іон. Здається, що так.

Сократ. Значить, мій друже, ми не помилимось, якщо скажемо, що Іон однаково сильний як у Гомері, так і в інших поетах, оскільки він сам погоджується, що один і той самий чоловік може бути добрым суддею всіх, хто говорить про одне й те ж саме, — а поети майже всі трактують про одне і те саме.

Іон. Все ж, що це за причина, Сократе, що коли хтось говорить про іншого поета, то я навіть не звертаю на це уваги й не спроможний додати нічого пущного, а прямо-таки дрімаю, а як тільки хтось згадає

Гомера, я зразу прокидаюсь, зосереджуясь і маю що сказати?

D Сократ. Це не важко пояснити, мій друже. Кожному ясно, що не завдяки уміlostі й знанню ти здатний говорити про Гомера. Адже якби ти міг робити це завдяки вміlostі, то ти міг би говорити і про всіх інших поетів, бо поетичне мистецтво — це єдине ціле⁷. Хіба не так?

Іон. Так.

Сократ. А якщо взяти будь-яке інше мистецтво як ціле, то хіба не існує той самий спосіб розгляду, придатний до всіх мистецтв? Чи хочеш послухати, як я це розумію, Іоне?

Іон. Ще й як хочу, Сократе, клянусь Зевсом; із наслодою слухаю вас, мудреців.

E Сократ. Я був би дуже радий, якби це була правда, Іоне. Але мудреці — то радше ви, рапсоди, актори й ті, чиї творіння ви виголошуєте, а я всього-на-всього тільки говорю правду, як личить звичайній людині. Адже й те, про що я тебе тепер запитав, зваж, яке воно благеньке та просте: кожній людині зрозумілі мої слова, що розгляд кожного мистецтва є той самий, якщо взяти мистецтво як ціле. Справді-бо, розгляньмо це питання як належить. Чи мистецтво живопису є чимось цілім?

Іон. Так.

Сократ. Правда, що було і є багато живописців, добрих і поганих?

Іон. Авежж.

Сократ. Так ось, чи бачив ти когось такого, хто був би здатний пояснити, що Полігнат⁸, син Аглаофона, 533 та, малює добре, а що ні, а стосовно інших живописців не міг би нічого сінько сказати? І коли той хтось описує картини інших живописців, то він дрімає, стає безпорадним і не може нічого додати, а як тільки треба висловити думку про Полігнота або когось іншого, але тільки одного якогось живописця, він ураз прокидається, стає уважним і бере участь у розмові?

Іон. Ні, клянусь Зевсом, такого я не бачив.

B Сократ. Далі. А якщо йдеться про скульптуру, чи бачив ти коли-небудь такого, хто був би здатний правильно оцінити твори Дедала, сина Метіона, чи Епея, сина Панопея, чи Феодора Самосця⁹, чи якогось іншого скульптора, окрім взятого, які з них виконані добре, а які ні; а коли мова зайде про твори інших скульпторів, то він насуплюється, дрімає і не знає, що сказати?

Іон. Ні, клянусь Зевсом, такого я не бачив.

C Сократ. Це зрозуміло, і мені здається, що коли йдеться про гру на флейті чи на кіфарі чи про мистецтво рапсодів, то ти ніколи не бачив такого чоловіка, який був би здатний говорити про Олімпа, про Таміра, про Орфея чи про Фемія¹⁰, ітакійського рапсода, а про Іона-ефесця не зумів би нічого сказати, ні збагнути, що він добре співає, а що ні.

Іон. Не можу тобі нічим на це заперечити, Сократе. У мене тільки немає сумніву, що про Гомера я говорю найкраще з усіх і маю що сказати, та й всі інші підтверджують, що я про нього гарно говорю, а про інших поетів — ні. Ось і розбері, в чому тут річ.

D Сократ. Розумію, Іоне, в чому річ, і готовий тобі пояснити, що це, на мою думку, значить. Твоя здатність добре говорити про Гомера — це, власне кажучи, не мистецтво, як я тільки-но казав, а божественна сила, яка тобою рухає, мов той камінь, що його Евріпід Е назвав магнесійським, а звичайно звуть гераклейським¹¹. Отож цей камінь не тільки притягає залізні кільця, а й надає їм такої сили, що вони своєю чергою можуть робити те саме, що й камінь, тобто притягати інші кільця, внаслідок чого інколи утворюється довжелезний ланцюг із шматочків заліза й кілець, які висять одне за другим; а притягальна сила всіх їх походить від того каменя.

Подібно й Муза сама робить натхненними одних, а від них тягнеться ланцюг інших захоплених. Адже всі добрі епічні поети складають свої прекрасні поеми не

- 534 завдяки вміlostі, а бувши натхненними й одержими-
ми. Подібно й добрі мелічні поети: як корибанти тан-
цюють у нестямі¹², так і мелічні поети¹³ в нестямі тво-
рять свої прекрасні пісні; тільки тоді, коли їх охоплює
гармонія і ритм, вони стають нестямними й одержими-
ми, немов вакханки¹⁴, які в стані одержимості чер-
пають із рік мед і молоко, а в здоровому умі не черпа-
ють; так і душа мелічних поетів творить те, що ми від
B них чуємо. Адже запевняють нас поети, що вони в яки-
хось чудесних садах і гаях Муз збирають із медоносних
джерел і приносять нам свої пісні, немов бджоли, і
подібно до них літають. І правду вони кажуть, бо по-
ет — це істота легка, крилата й священна. І здатний він
творити не раніше, ніж стане натхненним та нестям-
ним і позбудеться розсудку, а поки людина володіє цим
C даром, вона не здатна творити й віщувати. Оскільки по-
ети творять і говорять багато прекрасного про різні
речі, як ось ти про Гомера, не завдяки вміlostі, а з
Божої ласки, то кожний може добре творити тільки
те, до чого спонукає його Муза: хто — дифірамби, ін-
ший — енкомії, ще інший — гіпорхеми, цей — епічні
поеми, той — ямби¹⁵, а у всьому іншому кожний з них
нічого не вартий. Адже не завдяки вміlostі вони це го-
ворять, а від божественної сили; якби вони завдяки
вміlostі добре говорили про одне, то могли б говорити
й про інше, тим-то Бог, віднімаючи в них розсудок,
D послуговується ними як своїми слугами, віщунами та
божественними провидцями, щоб ми, слухачі, знали,
що не люди, які не в своєму розумі, говорять такі важ-
ливі речі, а то промовляє сам Бог, через них звертаю-
чись до нас. А найпереконливішим доказом такого
твірдження служить Тинніх-халкідець¹⁶, який ніколи не
написав жодного поетичного твору, гідного згадки,
крім того пеана, що його всі співають, — це чи не най-
E краща із усіх пісень і прямо-таки «винахід Муз», як
висловлюється сам Тинніх. Ось тут-то, по-моєму, Бог
найпереконливіше показав нам, аби ми не сумнівали-
ся, що не людські ці прекрасні творіння і не людям

вони належать, а божественні й належать богам, а поети — не що інше, як тлумачі богів, одержимі тим богом, якому хто півладний. Щоб це довести, Бог на-
535 вмисно проспівав найпрекраснішу пісню устами най-слабшого поета. Чи тобі не здається, що я правду кажу, Іоне?

Іон. Клянусь Зевсом, мені здається, що правду, бо якось ти захоплюєш мою душу своїми словами, Сократе, і в мене складається враження, що саме під впливом божественного натхнення добрі поети тлумачать нам слова богів.

Сократ. Ну, а ви, рапсоди, своєю чергою тлумачите творіння поетів?

Іон. І тут ти слушно кажеш.

Сократ. Значить, ви стаєте тлумачами тлумачів?

Іон. Цілком правильно.

B Сократ. Далі, скажи мені ось що, Іоне, і не приховуй від мене того, про що я тебе прошу. Кожного разу, коли ти добре виголосиш епос і справиш якнайсильніше враження на слухачів, чи співаєш, як Одісей вискакує на поріг¹⁷, відкривається женихам і висипає собі під ноги стріли, або як Ахілл кидається на Гектора¹⁸, або розповідаєш щось жалісливе про Андромаху, Гекубу або Пріама¹⁹, чи тоді ти при своєму розумі, а чи в нестямі і чи тобі не здається, що душа твоя, охоплена натхненням, перебуває там, де відбуваються події, про які ти розповідаєш, — на Ітаці, в Трої чи іншому місці?

Іон. Який напрочуд ясний доказ навів ти для мене, Сократе! Відповім тобі, нічого не таючи. Кожного разу, коли я відтворюю щось зворушливе, слізами наповнюються мої очі, а коли жаске й грізне, то від страху волосся стає дібром і серце сильно б'ється.

D Сократ. То як же, Іоне? Чи ми скажемо, що при здоровому глузді та людина, яка, вдягнена в різноманітну одежду, із золотим вінком на голові, почне плакати під час жертвоприношення і на святах, не втративши нічого з тих прикрас, або впаде у переляк, знаходячись

серед більш ніж двадцятьох тисяч зичливих людей, коли ніхто її не оббирає і не кривдить?

Іон. Клянусь Зевсом, Сократе, така людина, щоб правду сказати, не зовсім-то при своєму розумі.

Сократ. А чи знаєш ти, що багатьох глядачів ви доводите до такого стану?

E Іон. Знаю це дуже добре, бо щоразу я бачу згори, з висоти свого підвищення, як глядачі плачуть і налякано вирячують очі під враженням розповіді. Адже мені треба звертати на них пильну увагу, бо якщо я дозведу їх до плачу, то сам буду сміятися, одержуючи гроши, а якщо викличу в них сміх, сам заплачу, втративши гроши.

Cократ. Отже, ти тепер розумієш, що такий глядач є останнім із тих кілець, які, як я говорив, одержують один від одного силу під впливом гераклійського каменя. Середнє кільце — це ти, рапсод і актор,

536 перше — це сам поет, а Бог через посередництво вас усіх тягне душі людей, куди йому заманеться, передаючи силу від одного іншому. І тягнеться, мов від того каменя, довгий ланцюг хоревтів і вчителів та їхніх помічників: вони причепилися збоку до тих кілець, які тримає Муза. І один поет залежить від однієї Музи,

B інший — від іншої. Ми називаємо цей стан словом «одержимий», і це близько до правди, бо Муза держить його. А від цих перших кілець, тобто від поетів, залежать інші нахнені: один — від Орфея, інший — від Мусея²⁰, більшість же одержима Гомером, бо Гомер надихає їх. Одним із таких є ти, Іоне, як одержимий Гомером. Тим-то, коли хтось виконує твори іншого поета, ти спиш і не маєш що сказати, а як тільки залунає пісня цього поета, ти вмить прокидаєшся, твоя душа збуджується, і ти маєш що сказати. Адже не

C завдяки вмінню й не завдяки знанню, а завдяки Божій ласці й одержимості, — як-от корибанти чутливо сприймають тільки мелодію, що походить від того бога, яким вони одержимі, і для цієї мелодії їм вистачає і рухів тіла, й слів, а про інші мелодії вони не дбають, —

D так і ти, Іоне, як тільки хто згадає Гомера, маєш що сказати, а коли когось іншого — то нічого тобі сказати. А причина того, про що ти мене раніше питав, чому ти про Гомера знаєш, а про інших ні, полягає в тому, що не завдяки вміlostі, а через божественне велиння ти — неабиякий хвалитель Гомера.

Іон. Добре говориш, Сократе; все ж я здивувався б, якби тобі вдалося переконати мене, що я хвалю Гомера в стані одержимості й нестяями. Думаю, що ти не мав би такого враження, якби почув, як я говорю про Гомера.

E Сократ. Авжеж, мені хочеться послухати, але не раніше, як ти відповіси мені на таке запитання: з того, що говорить Гомер, про що ти добре говориш? Адже не про все, очевидно.

Іон. Будь певний, Сократе, що про все без винятку.

Сократ. Але, певне, не про те, в чому ти нічого не тямиш, хоча Гомер про це і згадує?

Іон. Про що ж таке Гомер говорить, а я цього не знаю?

537 Сократ. Хіба не говорить Гомер часто й багато про різні мистецтва? Наприклад, про управління колісницею — зараз скажу тобі, якщо згадаю місце.

Іон. Та я сам скажу, бо пам'ятаю.

Сократ. Тоді скажи мені, що говорить Нестор своєму синові Антілоху, коли радить йому бути обережним на поворотах під час колісничих перегонів на честь Патрокла.

B Іон. Нестор каже²¹:

Сам же міцніше тримайся в кузові, сплетенім гарно,
Вліво схилившиесь, і сильно по правому хльосні коневі
З криком гучним, і ремінні в той час попусти йому віжки.
Лівий же кінь хай тримається близче стовпа, щоб здавалось,
Ніби на всьому бігу об нього черкне неминуче
Колеса вісь. Стережися, щоб каменя не зачепити.

C Сократ. Досить. Хто міг би сказати, чи правильно говорити Гомер у цьому місці, чи ні — лікар чи візник?

Іон. Візник, певна річ.

Сократ. Чи не тому, що він знає це мистецтво, чи з якоїсь іншої причини?

Іон. Не інакше, ніж завдяки своєму мистецтву.

Сократ. Хіба не кожному мистецтву призначено Богом відати однією якоюсь діяльністю? Адже те, що ми пізнаємо за допомогою мистецтва стерничого, ми ж не пізнаємо, очевидно, за допомогою мистецтва лікаря?

Іон. Ні, звичайно.

Сократ. І за допомогою мистецтва лікування не пізнаємо того, що за допомогою мистецтва будівельника, чи не так?

Іон. Ні, зрозуміло.

D Сократ. Так само, очевидячки, стосовно і всіх мистецтв. Що ми пізнаємо, опанувавши одне мистецтво, того ми не пізнаємо, опанувавши інше. Але спочатку відповіси мені ось на що: чи визнаєш ти одне мистецтво відмінним від іншого?

Іон. Так.

Сократ. Значить, думаєш так, як я, адже я, вважаючи одне мистецтво відмінним від іншого на тій підставі, що одне мистецтво є знанням одних речей, а інше — інших, відповідно до цього називаю одне мистецтво так, а інше — інакше. Чи й ти такої думки?

Іон. Такої ж.

E Сократ. Адже якби те й інше мистецтво було знанням одних і тих самих речей, то навіщо називати одне так, а інше — інакше, коли можна було б дізнатися те саме з допомогою будь-котрого з двох? Так, наприклад, я знаю, що ось тут п'ять пальців, і ти знаєш те саме, що й я; і якби я тебе запитав, чи не за допомогою того самого мистецтва пізнаємо одне й те ж, а саме мистецтва рахування, чи за допомогою різних мистецтв, то ти, звичайно, сказав би, що за допомогою одного і того ж.

Іон. Так.

538 Сократ. Так ось скажи мені тепер те, про що я хотів тебе раніше запитати: чи ти вважаєш, що це сто-

сується всіх мистецтв і що за допомогою одного якось мистецтва здобувається одне знання, а за допомогою іншого — інше, але, якщо це є інше мистецтво, то й пізнається через нього щось інше.

Іон. Так мені здається, Сократе.

Сократ. Значить, хто не опанував якось мистецтва, той і не буде здатний оцінити те, що говориться або робиться згідно з цим мистецтвом, хіба не так?

В Іон. Твоя правда.

Сократ. Ну, а стосовно тих віршів, що ти їх навів, то хто краще знає, чи Гомер говорить добре, чи ні — ти чи візник?

Іон. Візник.

Сократ. Очевидно, тому, що ти рапсод, а не візник?

Іон. Так.

Сократ. А мистецтво рапсода — інше, ніж мистецтво візника?

Іон. Так.

Сократ. І якщо воно інше, то воно є знанням інших речей?

Іон. Так.

Сократ. Ну що ж; а коли Гомер говорить про те, як Гекамеда, служниця Нестора, дає пораненому Махаону випити цілющий напій, в таких словах:

...прамнійського вливши
В келих вина, натерла козиного сиру на мідній
Терці і білого борошна ячного ще домішала;
Приготувавши напій, їх пити вона запросила²², —

то чи тут правильно говорити Гомер, чи ні, яке мистецтво може розпізнати — мистецтво лікаря чи рапсода?

Іон. Мистецтво лікаря.

Сократ. Ну, а коли Гомер говорить:

Миттю в безодню поринула, наче грузило свинцеве,
Що, до розложистих рогів вола польового припнуте,
Тягне донизу гачок на загибель зажерливим рибам²³,

Д

то як тут скажемо: чиє мистецтво — рибалки чи рапсода — краще розпізнає, що він говорить і чи правильно говорить, чи ні?

Іон. Ясно, Сократе, що мистецтво рибалки.

E Сократ. Гляди тепер: якби ти ставив мені запитання й запитав мене так: «Оскільки ти, Сократе, знаходиш у Гомера для кожного мистецтва те, що йому належить вирішувати, то знайди мені й для віщуна, і для мистецтва віщування щось таке, про що йому слід вирішувати, добре чи погано воно написано», — як легко і правильно я тобі відповім. Адже це є в багатьох місцях і в «Одіссеї», — наприклад, те, що говорить женихам віщун, Феоклімен із роду Мелампа:

539   О жалюгідні! Яке це вас лихо спостигло? Обличчя,
Голови ваші й коліна — вам темрява ночі окрила!
Стогоном все запалало, всі лиця спливають сльозами!
Сіни вже привидів повні, й подвір'я наповнене ними,
В пітьму Ереба вони поспішають, сонце у небі

B   Зникло раптово — імла лиховісна його огорнула²⁴,

часто і в «Іліаді», приміром, у «Бою біля валу», бо й там Гомер каже:

Мали той рів перейти вже, як раптом ліворуч над військом
Птах з'явився, орел, що високо в небі ширяє,
В пазурах ніс він потвору скривавлену — змій величезний
Був ще живий і звивався, готовий з ним битись і далі.

C   Спритно зігнувшись, орла, що тримав його міцно, він раптом
В груди вкусив біля ший; і той від нестерпного болю

D   Кинув на землю його, між троянського війська вронивши.

Ось таке, скажу я, і тому подібні місця повинен розглядати й оцінювати віщун.

Іон. Твоя правда, Сократе.

Сократ. А тепер ти выбери, як я вибрал тобі місця

E з «Одіссеї» і з «Іліади», те, що стосується віщуна, лікаря й рибалки, — так і ти, Іоне, выбери мені — ти ж бо більш обізнаний з Гомеровим епосом, — і те, що стосується рапсода та його мистецтва і що повинен розглядати й оцінювати радше рапсод, ніж інші люди.

Іон. Я тверджу, Сократе, що все взагалі.

Сократ. Ні, раніше ти не говорив, Іоне, начебто все, — невже ти такий забутливий? Адже не личило б рапсоду мати слабку пам'ять.

540 Іон. А що я, до речі, забув?

Сократ. Хіба ти не пам'ятаєш, як ти сказав, що мистецтво рапсода — інше, ніж мистецтво візничого?

Іон. Пам'ятаю.

Сократ. І ти погодився, що воно, бувши іншим, буде давати інші відомості?

Іон. Так.

Сократ. Значить, за твоїми власними словами, не все входить в обсяг знань рапсода і його мистецтва.

В Іон. Крім, можливо, тільки таких речей, Сократе.

Сократ. Кажучи, «крім таких речей», ти розумієш, очевидно, те, що належить іншим мистецтвам; але якщо не все, то що саме буде предметом знання рапсода?

Іон. По-моєму, предметом його знання буде те, що личить говорити чоловікові і що — жінці, що — робу і що — вільній людині, що — підлеглому, а що — начальнику.

Сократ. Невже рапсод, на твою думку, буде краще знати, ніж стерничий, що слід доповісти власникові корабля, якого буря заскочила на морі?

С Іон. Ні, це краще знає стерничий.

Сократ. А хіба рапсод буде краще, ніж лікар, знати, що треба приписати в разі хвороби?

Іон. Ні.

Сократ. Виходить, ти краще знаєш, що повинен говорити раб?

Іон. Так.

Сократ. Наприклад, що повинен сказати раб-волопас, який хоче приборкати оскаженілих биків; потвоєму, буде краще знати рапсод, ніж пастух?

Іон. Ні, звичайно.

Д Сократ. Або те, що повинна сказати жінка-пряля про переробку вовни?

Іон. Ні.

Сократ. А можливо, рапсод буде знати, що повинен сказати полководець, коли промовляє до воїнів?

Іон. Так, саме це рапсод буде знати.

Сократ. Що таке? Мистецтво рапсода — це мистецтво полководця?

Іон. Я-то принаймні знов би, що полководець повинен сказати.

Сократ. Либо ж, тому що ти зноваєш у полководчій справі, Іоне? Адже, якби ти, припустімо, був

E одночасно наїзником і кіфаристом, то ти, звичайно, міг би розпізнати добре й погано об'їжджених коней, і я запитав би тебе: «Завдяки якому мистецтву, Іоне, розпізнаєш добре об'їжджених коней? Чи робиш це як наїзник чи кіфарист?» Що відповів би ти мені?

Іон. Що як наїзник.

Сократ. А якби ти розпізнав тих, що добре грають на кіфарі, то ти погодився б, що робиш це за допомогою того мистецтва, яке робить тебе кіфаристом, а не завдяки тому, що ти — наїзник?

Іон. Так.

Сократ. А якщо ти зноваєш у військовій справі, то чи розбираєшся в ній за допомогою того мистецтва, завдяки якому ти — полководець, чи того, завдяки якому ти — відмінний рапсод?

Іон. По-моєму, немає тут ніякої різниці.

541 Сократ. Як? Ти твердиш, що немає ніякої різниці? На твою думку, мистецтво рапсода й мистецтво полководця — одне мистецтво чи два?

Іон. Мені здається, що одне.

Сократ. Значить, хто добрий рапсод, той, виявляється, добрий полководець?

Іон. Безперечно.

Сократ. Виходить тоді, що хто є добрий полководець, той і добрий рапсод?

Іон. Ну так я не думаю.

Сократ. Однак ти думаєш, що хто добрий рапсод, той і добрий полководець?

Іон. Звичайно.

Сократ. А правда, що ти найкращий рапсод між греками?

Іон. Немає сумніву.

Сократ. То не ти, Іоне, і найкращий полководець серед греків?

Іон. Знай, що воно так і є, Сократе, а навчився я цього у Гомера.

Сократ. Як це так? Скажи ради богів, Іоне, чому ти, бувши в одній особі і найкращим полководцем, і найкращим рапсодом із греків, тільки співаєш, роз'їжджаючи по Греції, а не стоїш на чолі війська? Невже ти думаєш, що у греків є велика потреба в рапсоді, увінчаному золотим вінком, а в полководцеві немає ніякої потреби?

Іон. Наше місто перебуває під вашою владою і вашим військовим керівництвом, через те не відчуває потреби у полководцеві, а ваше місто й місто лакедемонян не вибрали б мене полководцем. Адже ви вважаєте, що вам своїх вистачає.

Сократ. Дорогий Іоне, чи знаєш ти Аполлодора з Кізіка?²⁶

Іон. Хто це такий?

Сократ. Це той, якого афіняни часто обирали своїм полководцем, хоч він і чужинець; і Фаносфена з Андросу й Геракліда з Клазомен²⁷ наше місто висуває на стратега та на інші урядові посади, оскільки вони довели, що заслуговують на відзначення. То хіба Іонефесця наше місто не мало б вибрати полководцем і не вшанувати цим званням, якби він виявився достойним

Е його? Що ж? Хіба ви, ефесці, не є афінянами з давніх-давен²⁸, і хіба Ефес поступається якому-небудь іншому місту? Якщо ти, Іоне, говориш правду, що завдяки вмінню і знанню ти здатний славити Гомера, то тоді ти підводиш ось у чому: запевнявши показати, як багато прекрасного знаєш про Гомера, ти обманюєш мене і далекий від того, щоб показати мені це. Ти навіть не маєш бажання сказати, що це таке, в чому саме ти

сильний, хоч я давно цього домагаюсь. А ти, простотаки мов Протей²⁹, викручуєшся на різні боки, робишся багатоликим. Нарешті, намагаючись вислизнути від мене, об'являєшся раптом полководцем, аби тільки не показати, в чому ж полягає оця твоя гомерівська прев542 мудрість. Отже, якщо ти володієш мистецтвом — про що я тільки-но говорив, — то ти обманюєш мене, хоч обіцяв показати мені це на Гомері, й чиниш несправедливо; якщо ж ти не знавець і, нічого не знаючи про Гомера, але одержимий божественним натхненням, говориш про цього поета багато прекрасного, як я вже тобі говорив, то ти нічого не винен. Отже, тепер вибирай, що тобі до вподоби: вважати нам тебе людиною несправедливою чи божественною?

Іон. Велика це різниця, Сократе: адже далеко краще називатись божественним.

Сократ. Отже, оце — прекрасніше — і залишиться у нас за тобою, Іоне; ти — божественний, а не з науки хвалитель Гомера.

ПРИМІТКИ

10. ...*Приходять Закони й Держава...* — славнозвісна персоніфікація. Інший знаменитий приклад персоніфікації містить твір Ксенофонта «Спогади црр Сократа», де наведено притчу про Добро чесність і Порок, які з'явилися Гераклові у вигляді прекрасних жінок.

11. ...*Істмійських ігор...* — Згадані тут свята входили до загальнонародних давньогрецьких урочистостей, пов'язаних із культом певних богів: Олімпійські й Немейські були присвячені Зевсу, Дельфійські — Аполлонові, Істмійські (на Істмі, тобто Корінфському перешийку) — Посейдонові.

12. Про законодавство Лакедемону (Спарти) й Криту схвально відгукувались Сократ і сам Платон, зокрема цей останній про закони напівлегендарного спартанського законодавця Лікурга і критського Міноса (див. «Закони», I, 630 D—E і III, 712 C—713 A).

13. ...*до Фів, чи до Мегари.* — У Фівах (столиці Беотії) й Мегарі (головне місто Мегариди, області на захід від Аттики) була в той час поміркована олігархія.

14. ...*тамтешній люд разбещений...* — Фессалійці мали репутацію розпусніх і нечесніх людей.

15. ...*козячу шкуру...* — Козяча шкура служила одягом пастухів.

16. ...*з'явившись в Аїд... перед його володарями.* — Йдеться про трьох суддів у підземному царстві (Аїді): Міноса, Радаманта, Еака (див. приміт. 41 до «Апології Сократа»).

17. *Корибанти* — жерці-кастрати Великої матері богів (фрігійської богині Кібели), які славили її в екстатичних танцях під звуки флейт і тимпанів.

ІОН

Діалог «Іон», один із ранніх творів Платона, названий ім'ям Іона Ефеського, відомого в той час рапсода, тобто виконавця гомерівських поем. У діалозі інсценізовано розмову Сократа з Іоном, який тільки-но прибув до Афін після одержання ним перемоги на музичних змаганнях на честь Асклепія в Епідаврі, де знаходився знаменитий храм цього бога. Платон устами Сократа намагається з'ясувати, в чому полягає суть поетичного мистецтва й сила його впливу на слухачів. Іон, на відміну від інших рапсодів, не тільки декламує, а й тлумачить прилюдно пісні Гомера, причому пояснює їх, як ніхто інший, бо, за його власним запевненням, у Греції немає рівного йому тлумача гомерівської поезії. Отже, він і є, на думку Сократа, ідеальним співрозмовником для з'ясування суті поетичного мистецтва. Сократ віdstоює той погляд, що поет творить під впливом «божественної сили», яка в інших місцях діалогу називається «божественим натхненням» або «одержимістю». Таким чином, головною проблемою, яку Платон пробує вирішити в цьому творі, є проблема художнього натхнення. Поезію він вважає не витвором уміlostі, вишколу, знання, а плодом натхнення, обґрунтовуючи таким чином ірра-

ціональну концепцію поетичної творчості. «Усі поети, — твердить Платон в «Іоні», — які пишуть хороші вірші, роблять це не через умілість, не через мистецтво, це божество у них вселяється, а тоді вони в стані одержимості творять усі ці прекрасні поеми, і рапсоди роблять те саме» («Іон», 533 Е).

Аналогічний погляд висловлений Платоном в «Апології Сократа», де Сократ говорить: «...я подався до поетів — трагічних і дифірамбічних, а також до інших... Таким чином я незабаром переконався в тому, що поети творять не завдяки якійсь мудрості, а завдяки якійсь природній здібності і в натхненні, подібно до ворожбитів і віщунів» («Апологія Сократа», 22 В — С).

Як в «Апології Сократа», так і в «Іоні» обґрунтовується протиставлення знання й поетичного натхнення, але в «Іоні» трактується ще й проблема сприймання слухачами поетичного твору. Сила поетичного слова полягає в тому, що воно здатне викликати в слухачів почуття страху та співчуття як реакцію на зображення поетом чужих нещасть; такі самі переживання можуть виникнути у слухачів при виконуванні рапсодом гомерівських поем («Іон», 535 С—Е).

Аналогічно у «Федрі» Платон проповідує концепцію поезії як наслідку одержимості й нестяями. За його словами, «вона охоплює ніжну й непорочну душу, пробуджує її, змушує виливати вакхічне захоплення в піснях та інших видах поезії» («Федр», 245 Е). Крім згаданих творів, проблема поетичного натхнення, інтуїції розглядається ще в «Меноні» й «Бенкеті». В «Меноні» поняття «божественного натхнення» й одержимості розкривається як здатність говорити про велики речі, не усвідомлюючи, про що йде мова («Менон», 99 D), а в «Бенкеті» Платон, виходячи із визначення поетичної інтуїції як «незнання», займається аналізом самого процесу художньої творчості, який відбувається в душі митця.

З врахуванням поезію до сфери натхнення, Платон у цьому відношенні не був єдиний: аналогічного погляду дотримувався раніше й матеріаліст Демокріт. Таким чином, обидва вони, матеріаліст Демокріт й ідеаліст Платон, вважали поетичну творчість особливим поетичним явищем. Знаменно, що натхнення властиве тільки поетичному мистецтву, бо інші види художнього мистецтва, як, наприклад, скульптура, живопис, тоді вважалися ремеслами. Обґрунтовуючи концепцію поетичного натхнення як своєрідного поетичного явища, яке не має нічого спільногого з іншими галузями людської творчості, Платон визначає кілька ступенів дії ірраціонального впливу одержимості: Муза — поет — рапсод — слухач. Для наочного зображення цього впливу він удається до образу магніта, притягальна сила якого передається низці залізних кілець, залежних одне від одного. Найближчим кільцем по магніту названий поет, дальшим є рапсод — виконавець поетичних творів перед слухачами, а найвіддаленішим від магніту кільцем стає слухач, який, однак, перебуває під впливом, хоч і частково, сили магніту, що символізує божество або Музу.

Те, що Платон в «Іоні» порушив питання психології поетичної творчості й психології поетичного сприймання, не дивує, бо філософія в той час була всеохоплюючою науковою, предметом зацікавлення якої були не тільки суто філософські питання, а й природознавчі, політичні, естетичні, мовознавчі, літературно-критичні та інші. «Іон» Платона — одна з найдавніших пам'яток розкриття суті поезії, джерелом якої філософ вважає натхнення, тобто ірраціональне начало.

1. *Ефес* — одне з 12 іонійських міст у Малій Азії, де, за одним із переказів, народився Гомер і де в особливій пошані були рапсоди — виконавці його поем.

2. *Епідавр* — місто в області Арголіда у Пелопоннесі, славне храмом бога лікування Асклепія. Свято на честь Асклепія називалося «Великі Асклепії» або «Епідаврії».

3. *Панафінε* — свято на честь богині Афіни, яке відзначалося раз у чотири роки в Афінах.

4. Іон хвалькувато ставить себе вище не тільки над виконавцями пісень Гомера, а й над вченими коментаторами V ст. до н. е. — Метродором із Лампсака й Стесімбротом із Фасосу, які алегорично тлумачили Гомера.

5. *Гомериди* — тобто знавці поезії Гомера.

6. *Гесіод* — напівлегендарний поет Стародавньої Греції, автор дидактичних поем «Труди і дні», «Теогонія» та ін. *Архілох* — давньогрецький поет-лірник (VII ст. до н. е.).

7. *Єдине ціле, або цілісне* — один з основних термінів естетики Платона.

8. *Полігном* (V ст. до н. е.) — славнозвісний давньогрецький живописець. Славився настінними розписами на епічно-міфологічні мотиви («Загибель Трої», «Битва персів з амазонками та кентаврами») та історичні теми («Марафонська битва»). Своїми картинами й розписами він прикрасив «Строкатий портик» в Афінах, храм Афіни в Платеях та «Будинок зібрань» («Лесхе») в Дельфах. Його твори відзначалися майстерністю малюнка, ідеальною красою та глибоким ідейним змістом.

9. *Дедал*, син Метіона, — легендарний митець, якого вважали будівничим лабіринту на острові Крит.

Еней, син Панопея, — будівничий, який, за переказом, побудував дерев'яного коня, за допомогою якого греки здобули Трою.

Феодор Самосець (тобто з острова Самоса) — винахідник техніки ліття скульптур із бронзи: за переказом, виготовив перстень Полікрата й чару для Креза, яку той подарував Дельфійському оракулу.

10. *Олімп* — міфічний співак і музикант; за переказом, удосконалив гру на флейті.

Тамір (Фамір) — легендарний співак фракійського походження, перший почав грati на кіфарі без супроводу гри співом.

Орфей — див. приміт. 42 до «Апології».

Фемій, син Терпія, — ітакійський співець, згадуваний в «Одіссеї» Гомера (I, 152, 337; XXII, 331 та ін.).

11. *Магнесійський камінь*, тобто магніт, названий так від міста Магнесії в Малій Азії, а гераклейським — від Гераклеї, яка знаходилась неподалік від Магнесії і багата була на магнітну руду.

12. *Корибанти* — див. приміт. 17 до «Крітона».

13. *Мелічні поети*, тобто лірики, які переважно виконували свої вірші як пісні під акомпанемент ліри (мелос — «наспів»).

14. *Вакханки, або менади*, — міфічні служительки й супутниці Вакха-Діоніса в його мандрах і походах. Зображені їх у розпущеніх шатах, обвитих виноградною лозою, з бубном і флейтою в руках. Черпаючи в нестяжному стані воду з рік, вони запевняли, начебто беруть мед і молоко.

15. *Дифірамб* — урочиста хорова пісня на честь богів, переважно Вакха — один із видів давньогрецької лірики.

Енкомій — похвальні пісні.

Гіпорхема (*inoprhema*) — пісня із супроводом танцю.

Ямби — дошкульні сатиричні за змістом вірші у формі двоскладових стоп із першим складом коротким і другим довгим.

16. *Тинніх* — поет, відомий тільки з цього місяця в Платона, автор пеана, тобто похвального гімну на честь Аполлона.

17. *Одіссеїй вискачує на поріг...* — «Одіссея», XXII, 1 і наст.

18. *Ахілл кидається на Гектора...* — «Іліада», XXII, 131 і наст.

19. *Андромаха* — дружина Гектора, славетного троянського героя.

Гекуба — дружина Пріама, троянського царя.

20. *Мусей* — міфічний співець, провісник, якого вважали учнем або сином Орфея.

21. *Нестор каже...* — «Іліада», XXIII, 335—340.

22. Цитата з «Іліади», XI, 638 і наст.

Нестор — цар Пілоса, учасник походу аргонавтів і Троянської війни. Відомий своєю мудростю, досвідом і красномовством.

Махаон — лікар у грецькому війську під Тросю.

23. Цитата з «Іліади», XXIV, 80—82.

24. Цитата з «Одіссеї», XX, 351—353, 355—357.

Феоклімен — ворожбит, правнук Мелампода.

25. Цитата з «Іліади», XII, 201—207 (Дванадцята книга «Іліади» має назву «Бій біля валу»).

26. *Аполлодор з Кізіка*, міста у Малій Азії на побережжі Пропонтід (сьогодні Мармурів море) — афінський полководець.

27. *Фаносфен з о. Андросу й Гераклід із Клазомен*, міста на побережжі Малої Азії, одержали право афінського громадянства: близько 399 р. до н. е. — Фаносфен, близько 403 р. до н. е. — Гераклід.

28. За переказом, сини афінського царя Кодра вивели переселенців з Афін у Малу Азію й заснували там Ефес та інші міста..

29. *Протей* — див. приміт. 13 до «Евтифрон».

ПЛАТОН
ДІАЛОГИ

Переклад з давньогрецької

Головний редактор *Н. Є. Фоміна*
Відповідальна за випуск *Л. І. Вакуленко*
Художній редактор *Б. П. Бублик*
Технічний редактор *Г. С. Таран*
Комп'ютерна верстка: *О. М. Правдюк*
Коректор *О. А. Кравець*

Підписано до друку 08.09.08. Формат 84x108 1/32.
Папір офсетний. Гарнітура Тип Таймс. Друк офсетний.
Умов. друк. арк. 16,8. Умов. фарбовідб. 19,32. Облік.-вид. арк. 18,45.
Тираж 1250 прим. Замовлення № 235-2

ТОВ «Видавництво Фоліо»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

ТОВ «Фоліо»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 683 від 21.11.2001 р.

61002, Харків, вул. Чубаря, 11
Електронна адреса:
www.folio.com.ua
E-mail: realization@folio.com.ua
Інтернет магазин
www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
61002, Харків, вул. Чубаря, 11
Свідоцтво про реєстрацію
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

Платон.

П30   Діалоги: Пер. з давньогрецької / Передмова В. В. Шкоди, Г. М. Кущ; Примітки Й. Кобова; Ілюстрації І. І. Яхіна; Худож.-оформлювач Б. П. Бублик. — Харків: Фоліо, 2008. — 349 с. — (Б-ка світ. літ.).

ISBN 978-966-03-4051-0.

Платона (427—347 рр. до н. е.) вважають не тільки філософом, але й великим письменником античності. Найбільш він прославився як майстер діалогу. У видання ввійшли вибрані діалоги, а також монологічний твір «Апологія Сократа». Розмову в більшості діалогів веде вчитель Платона Сократ, який невимушено приводить співбесідників до глибоких філософських висновків і водночас надає читачеві можливість самостійного пошуку істини.

ББК 87.3